

ТМГ. XXXVIII	Бр. 2	Стр. 749-765	Ниш	април - јун	2014.
--------------	-------	--------------	-----	-------------	-------

UDK 321.01

Прегледни рад

Примљено: 4. 2. 2013.

Ревидирана верзија: 3. 3. 2014.

Одобрено за штампу: 27. 5. 2014.

Пешић Р. Зоран

Висока школа струковних студија

за безбедност у саобраћају

Ниш

БЕЗБЕДНОСТ ИЗМЕЂУ ПОРЕТКА И СЛОБОДЕ

Апстракт

Аутор полази од тезе да проблем угрожене безбедности, тероризам и ратови, као и потреба да се допринесе глобалној сигурности и сигурности у својој земљи има рецепције на поредак и слободу, које се манифестују у ограничености слободе у корист поретка, па тиме, уместо њихове неодвојивости, имамо дилему поредак или слобода. После појмовног одређења, изложићемо основне правце и мишљења која се опредељују према поретку или слободи, са намером да нам њихов теоријски дискурс укаже на рецепције и могуће правце деловања и утицаје на политичку праксу.

Кључне речи: поредак, политички систем, слобода, безбедност, индивидуалност, држава

SECURITY BETWEEN ORDER AND FREEDOM

Abstract

This paper presents the hypothesis that the problem of threatened security, terrorism, and wars, as well as the need to contribute to global security, has an important effect on the order and freedom in a country. The effect is manifested in limiting freedom to preserve the order, so instead of the two being inseparable, there is now a dilemma – order or freedom. After providing definitions of terms, the paper explains the main schools of thought favouring either order or freedom, with the aim of indicating, through their theoretical discourse, their reception, possible impact, and influence on political practice.

Key Words: order, political system, freedom, security, individuality, state

Поредак и слобода су конституенс и реалитет стварности, свакодневног живота и институција које егзистирају у њихову сврху. Истовремено се јављају као опсег простирања сигурности, а међусобно су критеријум вредновања и остварљивости са сврхом изналажења адекватног оптимума за коегзистенцију свих.

ПОЈМОВНА И ТЕОРИЈСКА УТЕМЕЉЕНОСТ

Слобода је значајна категорија филозофске, правне и политичке мисли, а истовремено идеал којем се тежи и који има суштински значај и вредност за теорију и праксу. Овде под слободом имплицитно и слободну вољу коју, хипотетички, подразумевамо као способност и као избор у теорији и пракси, као реалитет и идеал егзистенције човека (Пешић, 2012). У антици је слобода значила право учешћа грађана у политичком и јавном животу полиса, на основу чега се сматрао слободним. Слобода се тек са софистима и стоицима јавља као одлика индивидуалности и отпор законима и поретку као нечему што се намеће и негира индивидуу. Надаље је снажан утицај хришћанства, а посебно византијског, разоткрио прво личност, па затим и њена суштинска својства и особине, а то су слобода, слобода воље и избора. Са ренесансом и хуманизмом, слобода постаје идеал и духовна потпора личности, а са просветитељством се институционализује и одређује као битан сегмент заједнице све до данас. Данас се слобода посматра као позитивна и негативна, односно слобода „од” и слобода „за”, и неодојива је од политичке праксе. У најширем значењу је могућност да се слободно мисли и делује према властитој вољи, а да се не угрожава неко или нешто друго.

Поредак у првобитном значењу означава уређен простор, а најближи је систему који значи целину са уређеним деловима или односима који владају. Појмовно се поредак супроставља неред и хаосу, а у држави незаконоју. У том контексту он захтева поштовање закона, хијерархије, дисциплинованост и препреку самовољи. „Као политички принцип поредак се односи на стабилне и предвидљиве облике, пре свега оне који штите личну сигурност” (Хејвуд, 2004, стр. 717). Најчешће се у политичкој теорији повезује са системом власти или политичким системом у држави и свим оним што они имплицитирају (Пешић, 2011). Иначе, појам поретка би се у нашем разматрању односио на поредак друштва и државе.

Безбедност би се у ширем правном и политичком смислу односила на безбедност система и заштиту целине, односно на мере и поступке који доприносе чувању, заштити и очувању поретка. У општем смислу би обухватили заштиту личних, политичких, имовинских и других права, као што су сигурност, обезбеђење појединца, живота, слободе и слободе воље и деловања. Управо се у опсегу

предмета појма крије веза слободe јединке и поретка, јер се у том распону могу довести до искључивости. Већина људи тежи стању које ће бити безбедно за њих и њихову имовину. Тако је моћ поретка неопходна за безбедност, а немоћ доводи у питање безбедност, чланове и сам поредак.

Политичке теорије се разликују према томе да ли дају предност слободи – „апостоли слободe” или поретку – „апостоли реда” (Становчић, 2006, стр. 683). Оно што легитимише „апостоле слободe” јесте схватање да је слобода, уз одређене услове, могућа и остварљива и у оквирима одређеног поретка. „Апостоли поретка” немају много поверења у појединце или у масу, њихове способности и могућности да увиде предност заједнице над индивидуалном слободом. Због тога им је потребно да институције поретка или државе законом одреде шта је најбоље и у њиховом интересу. Наравно да ову поделу треба схватити условно.

Политичке теорије од Хобса (Т. Hobbes) и просветитељства експлицитније указују на значај, супростављеност и међусобну зависност поретка и слободe.

Хобс сматра да природни поредак карактерише „рат свих против свих”, због чега је човек принуђен да из хаотичног стања путем разума и уговора успостави поредак који ће за основну имати сигурност, а не слободу. Хобс је „због историјског искуства, стављао поредак испред слободe, што се манифестује као однос између заштите и послушности“ (Хобс, 1991, стр. 189). То је значило више заштите, више послушности, јер како Хобс каже, „моћ и част поданика ишчежавају у присуству суверене власти” (Хобс, 1991, стр. 189).

И Монтескје (Montesquieu) сврху поретка државе налази у осигурању и заштити појединаца, због чега сматра да се „политичка слобода састоји у безбедности” (Монтескје, 1989, стр. 208). Међутим, он иде даље и поделом власти жели да осигура да се власт не злоупотреби на штету слободe и појединаца. Русо (Rousseau) пак сматра да је човек по природи добар и да је неопходно вратити се у природно стање због слободe и једнакости које су постојале у њему. Слободу и једнакост су нарушиле институције које је човек створио, а посебно поредак друштва, државе и власти. Зато треба успоставити нове које ће у друштвеном уговору прећутно садржати обавезу поретка да принуди „...на послушност сваког оног који одбије да се повинује општој вољи; што значи да ће га принудити да буде слободан” (Русо, 1993, стр. 38). Тако је реална примена силе према свима, а што проблематизује меру репресије ради сигурности. Гаус (Gaus) сматра да Русо ипак одбија да разуме да ограничење слободe у корист безбедности и реда спада у прихватљиве трошкове, односно „да бисмо добили нешто вредно, морамо дати нешто вредно“ (Gaus, 2011, стр. 48). Међутим, за њега је много симптоматичнији проблем

коме се отуђује слобода и коме се поверава контрола над нашим животима. То може бити већина, може бити поредак државе или друштвени поредак, односно њихове вредности и њихов морални ауторитет, а које је појединац а priori принуђен да прихвати. Тако да данас „друштвени живот може да представља много веће одрицање од слободе него што су Лок (John Locke) и други то тражили“ (Gaus, 2011, стр. 48). Локов индивидуализам се заснива на схватању да човек има право „...да очува властиту својину, тј. свој живот, слободу и имовину од повреда и напада других“ (Лок, 1978, стр. 51), за шта је једино он и заслужан, никако поредак државе или друштва. Слобода се састоји у томе да човек „располаже и управља својом личношћу, делатностима, поседима и целокупном својином“ (Лок, 1978, стр. 37), према законима поретка за које је он претходно дао сагласност.

Према мишљењу Берлина (Berlin) „...Хобс је био у праву, а не Лок: људи не теже ни срећи, ни слободи, ни правди, већ изнад свега и пре свега, сигурности“ (Берлин, 1992, стр. 93). То је увидела већина идеологија, између којих је једина разлика чију сигурност прво треба обезбедити, појединца или поретка-државе. Показује се да превише слободе „од“ чини човека егоистом, самодовољним и аутономним од друштва, а слобода „за“ га чини инфериорним, контролисаним и инструментом различитих погледа и идеологија. Берлин сматра да се слобода у савременом друштву претвара у апологију постојећег поретка и представља апотеозу интереса, моћи и саморепродуковања поретка.

Поједини аутори сматрају да је подела слободе на слободу „од“ и слободу „за“ непотребна, јер слобода и кад је „од“ она је увек за нешто друго, односно „за“. Међутим, према нашем мишљењу, у односу поретка и слободе је ова подела политички значајна, без обзира што филозофски и логички није много утемељена. Разлог је што се уобичајено под слободом „за“ легитимише поредак, а под слободом „од“ појединац.

И Кантова (Kant) слобода је заснована на емпиријској у којој нема алтернативе, а што је само друго име за послушност. Он сматра да „у свакој политичкој заједници мора постојати послушност, ...али истовремено мора да постоји и дух слободе“ (Kant, 1992, стр. 305), на основу којег би умом спознао своју дужност и оправданост принуде. Међутим, „дух слободе“ не може бити исто што и истинска слобода. Адорно (Adorno) указује да је Кант увео репресивне појмове као што су „...закон, принуда, поштовање, дужност“ (Адорно, 1979, стр. 195, покушавајући да премости јаз између категоричког императива и човека као бића са слободном вољом. Приговор јесте на месту, али с друге стране се мора уважити максима да човека треба употребљавати „...као сврху, а никада као средство“ (Кант, 1981, стр. 84), што важи и у поретку.

Блох (Bloch) сматра да „конкретан поредак није супростављен конкретној слободи” (Bloch, 1985, стр. 620), јер их повезује стање која не спречава простирања слободе, а поредак предвидљивости. Слобода завршава у поретку и чини његову супстанцију, а „поредак налази у слободи свој смисао, наиме, свој једини садржај” (Bloch, 1985, стр. 620). Садржај царства слободе није друго царство него слобода, док је садржај поретка не поредак него слобода и у томе се разликују, али то их и везује. Зато нема конкретне слободе без поретка, као што нема ни истинског поретка без слободе. Тако су међусобно условљени и онтолошки постављени један спрам другог у смислу да им је суштина у егзистенцији оног другог, али не и крајња сврха. Дакле, слободи је увек сврха слобода, а поретку не поредак него слобода.

Хајек (Hayek) даје предност спонтано успостављеном поретку над планираним, јер се заснива на „универзалним правилима правилног понашања” појединаца, а која су прихватљива и очигледна свима. Насупрот спонтаном поретку „који оставља јединки слободу да користи своје властито знање за властите сврхе” (Хајек, 2002а, стр. 83), стоји организација или држава заснована на ауторитету и наредбама са сврхом у њој самој или општем. Тако у планираном поретку „закон или правила праведног понашања не служе (конкретним или појединачним) циљевима, него (апстрактним и општим) вредностима, односно очувању поретка” (Хајек, 2002б, стр. 147). Штавише, он сматра да је људско знање оскудно и ограничено, да би успоставило добар поредак. Хајекова идеја спонтаног поретка је прогресивна, међутим, као што се не може све прописати, тако се не може ни све препустити спонтаности. Зато је слободном деловању кога „не обликује воља другог” (Хајек, 1998, стр. 27) данас потребан поредак, што значи да у поретку државе слобода је могућа и под законом. Закон је општа воља, а за њену примену је неопходан извршан степен принуде како би опстали слобода и поредак. Њихов простор деловања одређује, према Хајеку, правда под којом подразумева људска права и слободу. Поредак ће без слободе и правде бити дезинтегрисан изнутра или споља. Међутим, пракса и сам појам правде доводе у питање ове тезе, јер многи поретци егзистирају, а да се не могу баш похвалити својом праведношћу.

И Роулс (Rawls) сматра да је најважнија врлина институција друштва правда, као што је мисаоним системима најважнија истина” (Роулс, 1998). Али је његова правда заснована на једнаким дужностима и правима за све и неједнакостима које су неоспорне и подношљиве, ако су у корист свих или већине. Ту има довољно места за слободу, што значи да је поредак капитализма праведан, а тиме и отпоран на промене. Роулс не види да отпорност на промене није предност, него недостатак, што мења и карактер његове правде. Попер

(Popper), супротно, мисли да тоталитаризам савременог доба и јачање поретка, чине друштво затвореним, јер у име слободе њиме влада елита. Он томе супроставља „отворено друштво“ које се конституише, управља и мења на научној основи и „друштвеним инжињерингом” и тако супроставља ирационалном и радикализму путем научног, егзактног и емпиријског (Попер, 1993). Данас, као сведоци технолошког и научног напретка, видимо да напредак доноси нове могућности развоја слободе и индивидуалности, али истовремено и нове могућности за њихово негирање. Негација може бити прикривена или добровољна, између осталог због сигурности и погодности живљења.

Хегел, апостол пруског поретка, доживљава слободу као унутрашњу и средство којим се одређује личност и за њега је читава историја „напредовање у свијести о слободи” (Хегел, 1966, стр. 24). Међутим, свест и знање нису исто што и слобода, него средства која доприносе разумевању, чине нас креативнијим и дају нам више избора и могућности.

Насупрот либералистичком схватању државе подређене индивидуалности, децизионизам Карла Шмита (Schmitt) даје предност поретку и држави, где каже да „појам државе претпоставља појам политичког” (Шмит, 2001, стр.14), а заснива се на разликовању пријатеља од непријатеља. Политичко има значење људске природе онако како ју је Хобс видео, дакле, у вечитој борби и рату једних против других, а што је могуће спречити државом и поретком. Намере Шмита су да укаже да су се либерално схваћена слобода и демократија у политичкој пракси претвориле у дискусију, отвореност, јалови плуралитет, без обавеза према поретку, а да се све експонира као интерес партија које деструктивно делују на поредак. Шмит види излаз у парламентаризму и „тоталној држави”, који ће онемогућити политичке актере да својим деловањем разоре јединство државе. За то је потребна хомогенизација у одлучивању и успостављању норми, што у принципу није спорно, да и политички живот не чини таквим. Слобода је дозвољена у мери у којој не угрожава поредак, што процењује и одређује поредак. Шмитова правнополитичка и филозофска мисао се не може одвојити од идеологије тоталитаризма његовог времена, али је уважавањем номоса као поретка истовремено и покушај да се одговори на њега.

Овим нисмо ни близу исцрпили теоријска схватања поретка и слободе, само смо илустровали обимност и комплексност односа ових појава и утицаја.

КОНСЕКВЕНЦИЈЕ ОДНОСА ПОРЕТКА И СЛОБОДЕ

Развој политичких теорија указује да се кроз однос поретка и слободе преламају суштинска питања егзистенције појединца и поретка. Слобода је као појава свеприсутна и мерило вредности жив-

љења, увек потребан и никад довољно остварен циљ, а да се због слободe и преко слободe процењују и мере достигнуте вредности свега, па и поретка.

Различити су разлози успостављања поретка, да ли због заштите појединца од самог себе и других појединаца или због повратка у стање слободe које је организовано друштво ограничило. У сваком случају су сви разлози у име слободe и за слободу. Успостављани су механизми функционисања и контроле поретка који је неодвојив од политике и система власти. Читав историјски развој је заснован на покушајима да се та власт ограничи, каналише или употреби због слободe. При томе су одбацивани држава, институције и закони као непотребни пред свемоћи слободe. Ипак, политичка пракса и човекова природа показују да то није довољно и да је потребно обуздавати у име слободe и саму слободу и сам поредак, а да би се безбедно постојало.

Безбедност се јавља као нужност без које су и слобода и поредак кратког даха. Зато се и теоријска мисао и пракса разликују управо према ономе колико су умањили једно или друго да би били безбедни. Безбедност је директно повезана и са трајношћу поретка, али не увек и слободe. Зато се можемо питати може ли поредак бити безбедан без слободe. Одговор је да може, али не за дуже, јер неслободни и послушни поданици поретка нису конституенси, него опоненти који ће га кад тад сами срушити.

С друге стране, ако поредак обезбеђује потребне или максималне слободe, сам по себи је вредан и стабилан, али то не значи и бескрајно трајан. Разлог је што се и сама слобода развија, па се и поимање слободe мења уз нове потребе и захтеве на које поредак, као релативно трајан и гломазан систем, не може адекватно и правовремено да одговори.

Политика и поредак су се према циљу углавном изједначавали са безбедношћу и сигурношћу, што је и била суштина сваког поретка, узрок његовог настанка и донекле разлог бављења политиком. Имати безбедност значило је сигурност и могућност да се егзистира, ради и развија у поретку, чиме се безбедност изједначава у извесном смислу са слободом. Парадоксално је да се, с једне стране, потенцирањем поретка и безбедности на штету права и слобода ограничава слобода, а с друге стране, тим истим поретком се обезбеђује и гарантује слобода. Ту настаје проблем о правој мери и еквилибристици поретка и слободe. Угроженост поретка ставља у погон различите механизме заштите, а један је и ограничавање основних права и слобода у корист безбедности.

Поредак – политика и слобода

У савременом добу између поретка и политике, на једној страни, и слободe на другој је све већи расцеп, а томе доприноси и убрза-

ни технолошки и информатички развој, па је на тасу поретка све већа гужва, а слобода на другој страни усамљена и изложена ерозији. Тако се филозофско питање нужности и слободе експонира у политичкој теорији као питање поретка и слободе, односно у међусобном односу двеју појава, израженом као узрок и последица које негативно детерминишу једна другу. Консеквенције тог односа су питања колико слободе је потребно да би поредак опстао и био неуgroжен од својих чланова и шта је вредније, поредак или слобода. Да ли је довољна и адекватна надокнада за умањење слободе то што поредак обезбеђује релативну слободу, сигурност и заштиту, живот без стрепњи и страха. Легалитету се даје примат више него слободи, а сигурност постаје вреднија. Мишљења смо да је у мери у којој је она безбедносно угрожена, пожељан и поредак који ће ту безбедност очувати. У истој мери су грађани спремни да у корист безбедности прихвате ограничење слободе. Остаје проблем мере, а она може бити различита за свако друштво у зависности колико његове институције имају демократску провенијенцију. Конкретно, за саме грађане значи колико су грађани – грађани или само поданици поретка. Овде долазимо до констатације да ту меру једино може одредити знање, знање о слободи, о безбедности, о сопственим могућностима и о могућностима поретка. Још шире, знање је у ствари неопходно за однос према поретку било друштвеном, било државном или поретку власти. Али знање није довољно, оно захтева информацију, могућност експонирања политичке воље, поштовање демократске процедуре, механизме утицаја, одговорност, деловање итд.

Безбедност се односи и на неометен развој друштва и поретка, а слобода је више живот одређен тим оквирима и дефинисан нормама. Зато не смета ако се тај идеал стално поставља, потхрањује и сматра јединим циљем.

За нама је античко време у коме су људи у политици служили заједници, односно у коме је сврха политичког значила слободу, иако је нису призивали као такву, нити је сматрали таквом. Једноставно то је био начин живота. Данас унутрашња слобода има примат над спољашном, а неучествовање у политичком животу се сматра већом слободом. Последица је мањи легитимитет поретка и одлука у то име, а што додатно оптерећује слободу, а друштво чини анонимним и изазива даљу апатичност. Тако систем саморепродукује себе, а то иде дотле да када је угрожена безбедност поретка, слобода није препрека. Политика постаје средство, јер тамо где она почиње престаје слобода, престаје етика. Зато је безбедност централно питање са позитивним и негативним исходом по поредак и слободу, а које се манифестује на унутрашњем и спољнополитичком плану.

Нема равнотеже поретка и слободе без одговорности на свим нивоима, то значи појединаца према себи и поретку и поретка према

појединцима и целини. Механизми те равнотеже морају бити засновани на демократским вредностима и преко демократских институција успостављени. На једној страни се константно траже људска права, слобода, а на другој се јављају као претња укупној безбедности, прво система, па онда друштва и на крају појединца. Хијерархија вредности и последица изражена је управо овим редоследом. Наметање туђе културе, облика понашања, уз истовремено искоришћавање економске добробити и политичких права гарантованих поретком, значи искористити слободу против поретка и не бити лојалан поретку и онима који су поредак успоставили и којима је он резултат традиција, културе, наслеђа и наравно, политичких уверења и избора. Тако се полако, дискретно и неприметно угрожава безбедност, појединац, биће заједнице а тиме и поредак, а да механизми одбране због суптилности, недовољне селективности или због позивања на универсализам људских права, нису у могућности да се укључе. Зато безбедност поретка захтева обострани напор и одговорност, како система, тако већине, мањине и појединца. Аристотел је сматрао да тамо где су сви грађани једнаки треба подједнако и да учествују у власти и да се покоравају „и то по реду и наизменично. А то је већ закон, јер поредак је закон” (Аристотел, 1975, стр. 83).

Појединац између поретка и слободе

Наиме, појединац савременог друштва, распет између поретка и слободе, принуђен је да њихову вредност гледа са аспекта безбедности и угрожености сопствене егзистенције. Због тога се показало да поједини више цене сигурност и безбедност него слободу. Међутим, пракса показује да су сигурност и безбедност релативни и кратког века. Људи су спремни да на различите начине компензују своју неслободу, повлачењем у себе, одбацивањем реалности или убеђивањем себе у нужност постојећег развоја ствари. Из свести о ограничењу и краткоћи егзистенције пожељни су извесни конформизам и опортунизам, како би се ипак, у крајњем, живело. Неки се инкорпорирају у систем постајући његов део и инструмент даљег експонирања.

Ипак, човек никако не може досегнути слободу ако буде окренут само себи, него може препознати и упоредити себе и свој положај само у односу на друге. Борба за опстанак и угрожене слободе и безбедност појединца довели су до тога да се други људи схватају као препрека, а одговорност је сведена на одговорност према себи, а не према другима. Мил (Mill) је сматрао да је појединац одговоран друштву једино у свом понашању „које се тиче других“ (Мил, 1988, стр. 43), док је Левинас (Levinas) одговорност развио као етику одговорности за друге. Он је тражио да човек своје постојање усмери „с ону страну бивствовања“ коју представљају други, заједница, друштво и за које морамо бити одговорни уколико желимо да опстанемо

(Левинас, 1999). Јонас (Jonas) то проширује сматрајући да је безбедност свих угрожена не само данас, него и убудуће, па успоставља захтев за одговорност свих, појединаца, поретка државе, друштва за будућност. Његова максима је „делуј тако да учинци твојега деловања не буду разорни за будућу могућност оваквог живота“ (Јонас, 1990, стр. 28). Дакле, слобода у етици обавезује и као одговорност за другог, за будућност свих, свега, укључујући и поредак.

А то једино може у поретку или, како Келзен (Kelzen) истиче, да се слобода не може тражити увек мимо власти, треба бити слободан и уз власт и поредак, сматрајући да је слобода унутар поретка много вреднија од слободе изван поретка или слободе у хаосу (Келзен, 2000). Пластичан пример односа у троуглу слобода, поредак, безбедност су велике блоковске силе. У бившем Совјетском Савезу су били стабилан поредак и велика сигурност са мало слободе. У САД имамо такође стабилан поредак, много слободе, али малу сигурност. Добар пример односа појединца према тријади је и бивша Југославија у којој сигурност и извесност живљења, уз прихваћен мањак слободе, и данас изазивају носталгију за поретком. При томе се занемарује да је питање да ли би доживела овакав крај, да су уважаване вредности слободе и демократије.

Вредност слободе у поретку не проистиче из поретка, него из тога што је човек друштвено биће и што једино на тај начин егзистира. Наравно, ни друштвеност не треба апсолутизовати и на штету индивидуалности. Човеков живот мора бити заснован на непрекидном суочавању са својом амбивалентном природом друштвеног бића и појединачности. У тој борби једино сам може спознати праву меру, а никако да му она буде унапред одређена и наметнута. Улога поретка и безбедности је да то обезбеде у пракси или ће човек бити принуђен на други избор, на промену. Он на то увек има право. Ни поретку државе није у интересу да наруши сопствену стабилност и безбедност нарушавањем права и слободе појединаца. Како Мил каже „вредност државе, на крају крајева, јесте скуп вредности свих појединаца“ (Мил, 1988, стр.143).

Поредак и држава нису исти, мада се држава најчешће јавља као поредак принуде. С друге стране, и поредак друштва може принудити својим друштвеним и моралним нормама. Безбедност не може бити важнија од слободе, јер нас слобода чини имуним, аутономним, па тиме и безбедним. Безбедност и слобода, као и безбедност и поредак су синоними само ако имају своју сврху и смисао у слободи, што је на најбољи могући начин Блох истакао.

Аристотел је сматрао да су неки људи по својој природи робови, не зато што то други желе, него зато што немају способности и потенцијала да се суоче са слободом, слободом избора и одговорношћу, због чега радије траже нове окове. Ти нови окови су подно-

шљивији од неизвесности и несигурности, од угрожене безбедности и обавеза и одговорности према себи и другима. Преостаје само одговорност према поретку која се идентификује с послушношћу, схваћеном као неизбежност и фатум. При томе остаје да се инвентивно укључе бројни механизми сопственог оправдања и еуфемистички мисли да је лојалност најбоља, јер тако и треба, а корисно је. На том путу се губи аутономија, слобода, а то је оно што човека чини мање достојанственим бићем.

Оно што човека у односу на поредак државе може чинити достојанственим бићем, поред његове индивидуалности, јесте развијено цивилно друштво, које је „аутономна сфера у односу на државу, (а) која обликује поље индивидуалне слободе“ (Орловић, 2007, стр. 121). Цивилно друштво се јавља као одговор на ауторитарност поретка државе у којем су обједињене „Локова концепција, окренута идеји неполитичке димензије друштва и неотуђивом праву људи на слободу и власништво, и Монтескјеова (која) даје слику друштва одређеног политичком организацијом и духом закона“ (Павловић, 2009, стр. 20). Појединац се у цивилном друштву налази у троструком односу где изражава својом политичком вољом своју особеност као јединка, затим учешћем у друштвеном животу преко друштвених асоцијација или канала комуникације, где постаје чинилац друштвене воље и, на крају, јавља се и као рецепијент утицаја воље друштвеног и државног поретка и њиховог међусобног односа.

СЛУЧАЈ СРБИЈА

Уколико желимо да размотримо појединца у Србији у контексту односа према слободи, поретку и безбедности указаћемо на неке емпиријске показатеље, а који су симптоми много комплексније кризе и односа.

Грађани Србије у транзицији суочени су са константном кризом која се манифестује у свим сферама, почевши од политичког, економског до социокултурног система. То је последица слабог и дезоријентисаног друштва и немогућности да се реално утиче на сопствени положај и антиципира његов даљи развој. Резултат су слаба демократска и политичка сцена, а код појединаца апатичност, безвољност и политичка апстиненција. Политичко ангажовање се од потребе за националним идентитетом, територијалним и политичким интегритетом и развијањем демократских вредности, свело на меру колико доприноси њиховој економској добробити. То само по себи не би било проблематично да није све добило своју цену, укључујући и достојанство, слободу, сигурност итд. Друштвени догађаји крајем XX и почетком новог века довели су до измена вредности и циљева, како друштва тако и појединаца. Тако се истиче да „наслеђене

економске тешкоће и сиромаштво које још постоји у Србији утичу на то да су распрострањени материјалистички циљеви и осећај несигурности и излагање ризику“ (Национална стратегија одрживог развоја, стр. 45). Истраживања показују да се грађани у занемарљивом проценту опредељују искључиво за нематеријалне вредности усмерене на друштвене циљеве, док је скоро половина строго материјалистички опредељена. Преостали део подједнако је и за једне и друге вредности. Забрињавајуће је да су млади више оријентисани ка материјалним вредностима, што говори о преовладавајућој свести да је све на продају и да све има своју цену.

Према Глобалном индексу просперитета (The Legatum Prosperity Index, 2012/13) Србија је на 79/76. месту, што би могло као „златна средина“ да завара, јер смо у односу на Европске земље на дну уз БиХ и Албанију. Иако су за индекс просперитета веома важни економско-финансијски показатељи, просперитет је у веома високој корелацији са друштвеним вредностима или социјалним капиталом. А управо су код нас најслабије рангиране друштвене вредности. Оне нису само последица, него и узрок стања у коме се налазимо. Резултат је слаба интерперсонална комуникација, неповерење у друге и ослоњеност искључиво на себе, мањак поверења у институције државе и друштва итд. То указује на нарушене међусобне везе у троуглу друштво-породица-појединац, који уз плуралитет националног, верског, културног, политичког, класног и регионалног идентитета додатно усложњавају друштво, чинећи га непрепознатљивим. Друштво је у сталној тензији коју стварају тренутни и очигледни или латентни конфликти. Индексу просперитета је један од подиндекса безбедност и сигурност, под којима се подразумевају објективне мере безбедности уопште и субјективне мере личне безбедности грађана. Србија је и ту у горњем делу што је повољно, али и то може да завара. Према овом индексу, економске слабости, вишеузрочна криза и политичка нестабилност доводе до нестабилности и несигурности институција и људи, што утиче на животно задовољство (Sub-index: safety & security, 2012/13 60/69). Ми ту имамо изражене слабости. И Глобални индекс мира (Global Peace Index, 2012/13), позиционира Србију на 64/62. месту од 158/162 државе, што је не чини земљом високог ризика. Али је емпиријски утврђено да се грађани осећају мање безбедно, не од спољашне или терористичке претње, него од претњи унутар саме државе изазване лошом економском ситуацијом. Ако занемаримо да је само истраживање усклађено са западном и протестантском етиком, до сличних оцена и дијагнозе о мањку друштвене кохезије и поверења дошли су и наши истраживачи. То је променило и однос према слободи и безбедности система, односно властитој сигурности.

Према нашем истраживању (Београдски центар за безбедносну политику, 2012) у октобру 2012 г., две трећине грађана се осећа безбедно, али само 5% сматра да су за то одговорни државни органи. Више од половине (58%) се сматра безбедним зато што поштују законе и ред не улазећи у њихову ваљаност, а половина има поверење највише у себе саме. Нешто више од трећине грађана је негативно оценило институције власти, скупштину, владу и друге када је у питању њихов допринос безбедности. Према поверењу у институције значајније су оне које и немају непосредну функцију да чине појединца безбедним, посебно верске институције. При томе се више верује личностима на челу институција него самим институцијама, чак и ако су оне на себе преузеле више функција него што су им додељене. Више се верује институцијама власти када је реч о заштити поретка и безбедности државе, док је поверење много мање када је реч о личној безбедности. Евидентно је да у подједнакој мери преовладава мишљење да су угрожене слободе и безбедност код већинске нације и код националних мањина. С тим што мањина мисли да је више угрожена од већине, а да већину оптерећује, поред захтева националних мањина, и корпус норми које се намећу са стране.

Остављајући по страни нашу пријемчивост ка ауторитативним системима и личностима и жал за прошлим временима када је политичке слободе и слободе говора мањкало, али смо имали сигурност и извесност живота и рада, данас се управо кроз обрнуту призму манифестује и наш однос према вредностима као и однос према безбедности и личној сигурности. Грађани су у 2011. години истицали као могуће безбедносне претње лошу економску ситуацију и раст криминала (29 %), (Београдски центар за безбедносну политику, 2011), а ти исти разлози су сада још већи (72 %), (БЦБП, 2012). Према томе, сасвим је могуће да се питање слобода, људских и грађанских права у нашем друштву, делом може разменити за тренутну исплативост, а то је безбедност, сигурност, извесност. То је по нашем мишљењу резултат трајног акутног стања економске и друге кризе, због којих материјалне вредности и очување голе егзистенције представљају мерило свега.

С обзиром на то да се истраживања односе на безбедност и сигурност, остају отворена нека питања о којима можемо посредно закључити, а у контексту појединца између поретка и слободе. Код појединца је почетно одушевљење слободом, демократијом и плурализмом, дакле друштвеним вредностима и поретком, еволуирало ка поретку државе, да би данас било засновано на поверењу у поредак ауторитета и личности на власти. Разлози су сасвим прагматични, а одредила су их неиспуњена очекивања и егзистенцијална угроженост. Начин живота тражи од појединца више прагматичности а мање идеала, нове вредности које дају предност сигурности и извесно-

сти. Однос према поретку државе и институцијама се своди на материјална очекивања и то за конкретног појединца, а не за друштвену добробит. То је и сигурност која се жели, а то обилато користи поредак државе и политичке партије. Доказе за то треба тражити у политичкој апстиненцији или у превеликој моћи политичких партија у обликовању политичке и друштвене воље, у чињеници да се не траже промене поретка или више слободе и демократије. Грађанину не мањка слобода, јер не зна шта ће с њом. Штавише, суочен са слободом и слободом избора увидео је да је слобода терет који, ако га не прати одговорност, нема ни сврху. Дакле, слобода обавезује, а она би требала да буде и решење, уколико се успостави нови систем вредности који ће уважити слободу и достојанство као смисао и сврху појединца и поретка.

ЗАВРШНО РАЗМАТРАЊЕ

Сагласни смо, како тврди Гаус (Gaus, 2011), да је неопходно помирити две стране: једну коју чини Хобсово и Хјумово сазнање да наша верност друштвеној моралности (поретку) мора произилазити из њене корисности за људски живот; и другу, Кантову, да друштвене вредности и морална правила нису само инструмент корисности него и израз и диктат непристрасног јавног разума који је еволутиван и продукт како ума тако и околности и праксе. На тај начин поредак бира своју слободу као што слобода иде уз поредак. Уз извесне ограде, у нашем случају једино је и тако могуће, односно једино у том контексту можемо пратити и разумети еволутивност слободе, поретка и безбедности у смислу да се примат једног, другог или трећег јавља саобразно времену и према томе и мења. С тим нам је и живети у конкретном поретку, што значи помирити рационалност и телеолошко обележје поретка са нашом еволутивном природом и потребом за надградњом, редефинисањем вредности и изградњом нових. Оно што не треба дозволити је превелика прецењеност било кога и међусобна разменљивост поретка, слободе и безбедности. Фаворизовање једног је на штету свих.

Теоријско решење, у односу поретка и слободе, лежи у знању да антиретички однос поретка и слободе еволуира у дихотомни и дијалектички. То значи да се вишак слободе не може јављати на штету поретка, као што се снажнији поредак не може јављати на штету слободе. Евентуални међупростор између њих треба да се испуни безбедношћу, мада је још пожељније да безбедност прожима све. Нажалост, међупростор је често испуњен репресијом или контролом.

Практично решење лежи у поретку који уважава потребу појединца да буде слободан и безбедан, у коме је систем заснован на конституционализму и владавини права, са развијеним цивилним

друштвом. То нас доводи до закључка да у питању поредак или слобода, раставни везник „или” има значење безбедност, односно неопходни су и поредак, и безбедност, и слобода. Њихова егзистенција је могућа ако не буду међусобно супростављени и искључиви, а да, допуњавајући се, изражавају суштину живљења, сврхе и смисла. А они то могу једино ако уважавају слободу и буду према њој изабрани и у њену сврху конституисани. Дакле, слобода или сигурност је погрешан избор.

ЛИТЕРАТУРА

- Адорно, Т.В. (1979). *Негативна дијалектика*. Београд: БИГЗ.
- Аристотел, (1975). *Политика*, Београд: БИГЗ.
- Београдски центар за безбедносно политику. (2012). *Чега се плашимо и ко нас штити*.
http://www.bezbednost.org/upload/document/cega_se_plasimo_i_ko_nas_stiti.pdf (приступљено 30. 01. 2012)
- Београдски центар за безбедносно политику. (2011). *Шта грађани Србије мисле о безбедности својој и безбедности Србије*,
<http://www.bezbednost.org/Svi-projekti/553/Javnost-Srbije-o-bezbednosti.shtml> (приступљено 30. 01. 2012).
- Берлин, И. (1992). *Четири огледа о слободи*. Београд: Филип Вишњић.
- Bloch, E. (1985). *Das Prinzip Hoffnung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Gaus, G. (2011). *The Order of Public Reason: A Theory of Freedom and Morality in a Diverse and Bounded World*. New York: Cambridge University Press.
- Global Peace Index (2013). <http://www.visionofhumanity.org/gpi-data/#/2012/OVER/> (приступљено 28. 01. 2014)
- Јонас, Х. (1990). *Принцип одговорности*, Сарајево: Веселин Маслеша.
- Кант, И. (1981). *Заснивање метафизике морала*. Београд: БИГЗ.
- Kant, I. (1992). *Über den Gemeinspruch: Das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für die Praxis*. Frankfurt am Main: Klostermann, 5. Aufl.
- Келзен, Х. (2000). *Чиста теорија права*. Београд: Гутенбергова галаксија.
- Левинас, Е. (1999). *Другачије од бивства или с ону страну бивствовања*, Никшић: Јасен.
- Лок, Џ. (1978). *Две расправе о влади II*. Београд: Младост.
- Мил, Џ. С. (1988). *О слободи*. Београд: Филип Вишњић.
- Монтескје, Ш. (1989). *О духу закона I-II*. Београд: Филип Вишњић.
- Национална стратегија одрживог развоја*, (2007). <http://www.odrzivi-razvoj.gov.rs/assets/download/Nacionalna-strategija-odrzivog-razvoja-Republike-Srbije.pdf> (приступљено 28. 01. 2013).
- Орловић, С. (2007). Различита схватања слободе у савременој политичкој теорији. *Годишњак ФПН*, 111–135.
- Павловић, В. (2009). *Цивилно друштво и демократија*. Београд: Службени гласник и Завод за уџбенике.
- Пешић, З. Р. (2011). *Политички систем*. Ниш: КиБ.
- Пешић, З. Р. (2011). *Теоријска заснованост политичке воље*. Ниш: Despot book-Зограф.
- Попер, К. (1993). *Отворено друштво и његови непријатељи I и II*. Београд: БИГЗ.
- Роулс, Џ. (1998). *Теорија правде*. Београд-Подгорица: Службени лист СРЈ и ЦИД.
- Русо, Ж. Ж. (1993). *Друштвени уговор*. Београд: Филип Вишњић.

- Становчић, В. (2006). *Политичка теорија I*. Београд: Службени гласник.
- The 2012 Legatum Prosperity Index. http://www.prosperity.com/content/download/pi2012_brochure_final_web, (приступљено 28. 01. 2013).
- Sub-index: safety & security. (2012). <http://www.prosperity.com/Subindexes-8.aspx> (приступљено 28. 01. 2013).
- Хајек, Ф. А. Фон. (2002а). *Право, законодавство и слобода*. Београд, Подгорица: ЈП Службени лист СРЈ, ЦИД.
- Хајек, Ф. А. Фон. (2002б). *Студије из филозофије, економије и политике*. Београд: Паидеиа.
- Хајек, Ф. А. фон, (1998). *Поредак слободе*. Нови Сад: Global book.
- Хегел, Г.В.Ф. (1966). *Филозофија повијести*. Загреб: Напријед.
- Хејвуд, Е. (2004). *Политика*. Београд: Клио.
- Хобс, Т. (1991). *Левџатан*. Ниш: Градина.
- Шмит, К. (2001). Појам политичког у: *Норма и одлука*, Београд: Филип Вишњић.

Zoran R. Pešić, College of Professional Studies in Transportation Management, Niš

SECURITY BETWEEN ORDER AND FREEDOM

Summary

This paper presented the hypothesis that the problem of threatened security, terrorism, and wars, as well as the need to contribute to global security, has an important effect on the order and freedom in a country. The effect is manifested in limiting freedom to preserve the order, so instead of the two being inseparable, there is now a dilemma – order or freedom.

After providing definitions of terms, the paper explained the main schools of thought favouring either order or freedom, with the aim of indicating, through their theoretical discourse, their reception, possible impact, and influence on political practice.

The paper then analyzed the consequences of the relationships between order and freedom manifested as: order/policy and freedom; world order and safety; and the individual between order and freedom.

The order/policy and freedom relationship in modern society is characterized by a growing disparity in search of the answers as to: what amount of freedom is necessary for the order to survive without being threatened by its own members; what is more valuable – order or freedom; and whether the fact that order provides relative freedom, security, and protection from a life of anxiety and fear is sufficient compensation for limiting freedom. There is also the question of limitation level, as it is different for every society.

World or global order instrumentalizes the relationship between order and freedom even more, adding to it civil and human rights, and all for the purpose of power and interests of a small group of countries. Therefore, globalization is also viewed ambivalently, as something negating diversity in a tendency to unify the world or as a global system of justice and safety for all under the accepted order.

The individual in modern society, torn between order and freedom, is forced to perceive their value from the aspect of safety and threat to personal existence. The conclusion is that the individual necessarily needs order to be free and safe, just as order needs the individual person to fulfil its purpose of existence.

In the subsequent section, the paper analyzed empirical data from the surveys regarding the attitudes of Serbian citizens towards safety and security in Serbia, where safety and security are ranked first as being the most threatened by inner factors: economic crisis and crime rate growth. Accordingly, there is the objective possibility that freedom can be partially exchanged for a temporary compensation in the form of safety, security, and certainty.

Finally, I arrived at a conclusion that freedom, order, and safety may exist only if they do not exclude each other, i.e. if the end goal of order and safety is freedom itself, meaning that the choice between freedom and safety in order is a wrong choice.